ՎԱՐՈՒԺԱՆ ԽՏՃԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Posted on April 16, 2016 by Keghart

keghart.com

Category: Opinions

Մովսէս Ս. Հերկելեան, Արուեստաբան, Զալքա, Լիբանան

Վարուժ ջան՝

Յուղարկաւորութիւնդ չեղաւ այնպէս, ինչպէս դուն կ’երազէիր. չէր ալ կրնար ըլլալ, որովհետեւ ո՛չ մեր բարոյական ըմբռնումները նման բան մը կրնային թոյլատրել, եւ ոչ ալ թատերախումբդ գոյութիւն ունի իրագործելու համար զայն: Իրականութեան մէջ, քու պատկերացումդ իբրեւ յղացք կրնայ ըլլալ անհեթեթ թատրոնի բացառիկ նմուշ մը, զոր կարելի է նոյնիսկ ժապաւէնի վերածել: Բոլոր պարագաներուն պարտականութիւնս կը կատարեմ և գրի կ’առնեմ զայն... ապագային համար: Չե՛ս գիտեր, ժամանակի ընթացքին աշխարհը աւելի ազատամիտ կրնայ դառնալ, բարոյական կապանքները կը քակուին եւ գուցէ հնարաւոր ըլլայ նման վրանբաց ներկայացում մը բեմադրել: Վստահ եմ, որ Ժան Ժընէի նման արտակեդրոն թատերագիր մը պիտի չվարանէր բեմագիրը գրելու եւ Փարանջանովի նման զարտուղի արուեստագէտ մըն ալ հաճոյքով պիտի բեմադրէր զայն... քո՛ւ յիշատակիդ: Այս հարցը ժամանակի դատաստանին վստահելէ ետք տեղեկացնեմ, որ թաղմանդ ընթացքին արտակարգ ոչինչ պատահեցաւ, եթէ չհաշուենք Մունիր Քեսըրուանիի արաբերէնով արտասանած շռնդալից դամբանականը: Յամենայնդէպս գնահատանքն ու մեծարանքը արուեստիդ ու անձիդ հանդէպ տիրական էր: Ըլլայ հայ թէ օտար երկրպագուներդ, գրեթէ բոլորն ալ ներկայ էին յուղարկաւորութեանը: Անոնցմէ իւրաքանչիւրը յուշ մը, դրուագ մը, պատմելիք բան մը ունէր կեանքէդ: Հպարտ էին նոյնիսկ անոնք, որոնք քեզ միայն ճանչցած ու խօսած էին հետդ: Ի դէպ Պօղոսն (Գասապեան) ալ հոն էր: Ինչե՛ր-ինչե՛ր յիշեցինք Հայաստանի մեր կեանքէն: Որսորդական մեր արշաւներն ու անոնց յաջորդած խրախճանքները, մշակութային հարուստ կեանքն ու թատերական ելոյթները: Ի՛նչ հրաշալի ընկեր-ընկերուհիներ ունէինք հոն՝ հայրենիքի մէջ:

Մովսէս Ս. Հերկելեան, Արուեստաբան, Զալքա, Լիբանան

Վարուժ ջան՝

Յուղարկաւորութիւնդ չեղաւ այնպէս, ինչպէս դուն կ’երազէիր. չէր ալ կրնար ըլլալ, որովհետեւ ո՛չ մեր բարոյական ըմբռնումները նման բան մը կրնային թոյլատրել, եւ ոչ ալ թատերախումբդ գոյութիւն ունի իրագործելու համար զայն: Իրականութեան մէջ, քու պատկերացումդ իբրեւ յղացք կրնայ ըլլալ անհեթեթ թատրոնի բացառիկ նմուշ մը, զոր կարելի է նոյնիսկ ժապաւէնի վերածել: Բոլոր պարագաներուն պարտականութիւնս կը կատարեմ և գրի կ’առնեմ զայն... ապագային համար: Չե՛ս գիտեր, ժամանակի ընթացքին աշխարհը աւելի ազատամիտ կրնայ դառնալ, բարոյական կապանքները կը քակուին եւ գուցէ հնարաւոր ըլլայ նման վրանբաց ներկայացում մը բեմադրել: Վստահ եմ, որ Ժան Ժընէի նման արտակեդրոն թատերագիր մը պիտի չվարանէր բեմագիրը գրելու եւ Փարանջանովի նման զարտուղի արուեստագէտ մըն ալ հաճոյքով պիտի բեմադրէր զայն... քո՛ւ յիշատակիդ: Այս հարցը ժամանակի դատաստանին վստահելէ ետք տեղեկացնեմ, որ թաղմանդ ընթացքին արտակարգ ոչինչ պատահեցաւ, եթէ չհաշուենք Մունիր Քեսըրուանիի արաբերէնով արտասանած շռնդալից դամբանականը: Յամենայնդէպս գնահատանքն ու մեծարանքը արուեստիդ ու անձիդ հանդէպ տիրական էր: Ըլլայ հայ թէ օտար երկրպագուներդ, գրեթէ բոլորն ալ ներկայ էին յուղարկաւորութեանը: Անոնցմէ իւրաքանչիւրը յուշ մը, դրուագ մը, պատմելիք բան մը ունէր

կեանքէդ: Հպարտ էին նոյնիսկ անոնք, որոնք քեզ միայն ճանչցած ու խօսած էին հետդ: Ի դէպ Պօղոսն (Գասապեան) ալ հոն էր: Ինչե՜ր-ինչե՜ր յիշեցինք Հայաստանի մեր կեանքէն: Որսորդական մեր արշաւներն ու անոնց յաջորդած խրախճանքները, մշակութային հարուստ կեանքն ու թատերական ելոյթները: Ի՞նչ հրաշալի ընկեր-ընկերուհիներ ունէինք հոն՝ հայրենիքի մէջ:

Սօս Սարգսեանն ու Մուշեղ Գալշոյեանը, Յակոբ Յակոբեանն ու Արտաշէս Յունանեանը, Ալպերթ Կոստանեանն ու Ռազմիկ Դաւոյեանը, Հրանդ Մաթեւոսեանն ու Ռուբէն Յովսէփեանը, Վարդուհի Վարդերեսեանն ու Աննա Պետրոսեանը, Լեւոն Թուխիկեանն ու Վովա Մսըրեանը, Յասմիկն ու Նարինէն, Անահիտն ու Ալիքը, Ալիսն ու միւս Ալիքը, Ֆրունզիկն ու Գուժ Մանուկեանը, Յարութն ու Թամարը, Ռուբէն Հախվերդեանն ու Պետրոս Ապաճեանը, Սէյրան Խաթլամաճեան ու Վիգէն Թադեւոսեանը, Հենրիկ Էդոյեանն ու Յակոբ Մովսէսը եւ դեռ շատ-շատեր: Ո՞ր մէկը թուեմ, սիրելի՛ Վարուժ: Ի՞նչ մեղքս պահեմ հակառակ ազգային գետնի վրայ խորհրդային որոշ ճնշումներուն, ուրախ էինք մենք: Լաւ օրեր էին, երկրի տնտեսութիւնն ու մանաւա՛նդ մշակոյթը ծաղկման ու բարգաւաճման մէջ էր այդ օրերուն: Թէեւ կային խոչընդոտներ, սակայն կային նաեւ Ռոմէն Գոզմոյեանի եւ կամ Ճոն Կիրակոսեանի նման հայրենասէր ղեկավարներ, որոնք «ուղղութիւն կու տային մեզի:

Ձախէն երրորդը՝ Սօս Սարգսեան, կեդրոնը՝ Վարդուհի Վարդերեսեան, իր աջին՝ Մովսէս Հերկելեան, ձախին՝ Վարուժան Խտըշեան շրջապատուած դերասան դերասանուհիներով

Կը յիշես, չէ՞, ինչքան արշաւներ կը կազմակերպէինք նաեւ դէպի Հայաստանի տեսարժան վայրերն ու յուշարձանները: Մանաւա՛նդ մէկը երբեք պիտի չմոռնամ: Նստած էինք աւանդական դարձած օղիի սեղանիդ շուրջ, յանկարծ Սօսը, յանպատրաստից հեռաձայնեց իր ընկերոջ՝ Արագածոտնի շրջանի Ռայկոմի քարտուղարին, պարզապէս երթալ Բաշ Ապարան՝ ստուգելու համար յուշարձանի վերանորոգումը: Ցուրտ էր, ձիւն-ձմեռ, բուք ու բորան պիտի ըսէին Բաշ Ապարանի ճակատամարտին մասնակցած ֆէտայիները: Մենք գացինք: Վերանորոգումը սկսած էր, սակայն չէր աւարտած, Սօսը պահանջեց «չսպասել մինչեւ գարնանամուտ, մինչեւ ձիւնհալ, որովհետեւ շեշտեց, թէ«Բաշ Ապարանի ճակատամարտը նուազ կարեւոր եւ ճակատագրական չէր, քան Սարդարապատը:

Այդպէս էր Սօսը, իսկ դո՞ւն... Դուն ալ տարե՛րքի մարդ էիր Վարուժ եւ պատահական չէ, որ դուն եւ Սօսը ձեր արիւնները իրարու խառնեցիք ու եղբայրացաք...: Լա՛ւ յիշէ, Վարուժ: Քաղաքացիական պատերազմի դաժան օրեր էին: Կ'ապրէինք Մար Մըխայէլ՝ նոյն շէնքը, դուն՝ հինգերորդ, ես՝ առաջին յարկը, որ համեմատաբար նուազ վտանգաւոր կը համարուէր: Այդ օր ռմբակոծումները սովորականէն աւելի սկսան սաստկանալ: Պետիկը քովդ էր, ո՛չ Անժելային թախանձանքները, եւ ո՛չ ալ իմ յորդորներս կրցան վար իջեցնել ձեզ: Ստիպուած վեր ելայ, նստած էիք պատշգամը, «անխուսափելի» ուիսքիի գաւաթներուն դիմաց: Ձայրացած էիր դուն, աչքերդ կարմրակալած, մազերդ ցաքուցրիւ տնկուած, կատղած առիւծի կը նմանէիր: Գերլարուած այդ վիճակդ ծանօթ էր մեզի Հայաստանէն: Վիգէն Թադեւոսեանը նոյն տարերքիդ մէջ բացառիկ յաջողութեամբ պատկերած

է քեզ: Այդ դիմանկարը մասունքի մը նման կը պահեմ, դուն էապէս այդպէս էիր, տարերային: Այդ Վարուժանը քիչեր կը ճանչնան: Զարմացած էիք, թէ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, երբ կեանքը այսքան գեղեցիկ է, այս հրաշալի աշխարհին մէջ, արուեստ կայ, թատրոն կայ, կին ու գինի կայ մանաւա՛նդ, այդ ինչպէ՛ս կ'ըլլայ յանկարծ մարդիկ որոշեն զիրար սպաննել ու անմեղներուն գլխուն ռումբեր թափել:

Մօտեցայ ու ըսի.

- Ի՞նչ ընենք Վարուժ, կ'ապրինք absurd (անհեթեթ) ժամանակներու մէջ...:

- Կ'ապրինք absurd ուղեղներու մէջ:

Անմիջապէս սրբագրեցիր դուն, սակայն, Պետիկը աւելցուց.

- Ինչո՞ւ կը զարմանաք, կեանքը ի սկզբանէ էր absurd, ի՞նչ է, նորութի՞ւն է պատերազմը:

- Պետիկը ճի՛շդ է, ռումբը կու գայ ու կ'անցնի, բայց մենք կը մնանք, նոյնիսկ եթէ ռումբը մեզ սպաննէ: Եթէ դուն ալ քանի մը գաւաթ ուսիքի խմես մեզի պէս,ապա այն ատեն վար իջնելը աւելորդ շռայլութիւն պիտի համարես ու ռումբէն պիտի չվախնաս: Եթէ ռումբը գայ, ապա նոյնիսկ դրանդ առջեւ կու գայ ու ոտքդ կը կտրէ, խուսափում չկայ, նստէ ու գաւաթ մը խմէ հիմա: Կտրուած ոտքդ երկարելով աւելցուցիր.

- Ապսիւրտը այս է, անիմաստ ու անտրամաբանական: Իմ ոտքս ի՞նչ կապ ունի աշխարհին հետ, Լիբանանի պատերազմին հետ, թատրոնին հետ, նստէ ու ձայնդ մի՛ հաներ:

Ընթացքին ռումբ մը սուրաց ու փշրուեցաւ հանդիպակած թաղին մէջ: Ես ի զուր տեղը բացատրեցի, թէ փիլիսոփայելու տեղն ու ժամանակը չէ հիմա, ի զուր Անժելան կը փորձէր համոզել քեզ: Ստիպուած ես եւս, մնացի ձեզի հետ, մինչեւ որ ռումբերուն ձայները հեռացան...:

Այո՛ Վարուժ, տարերքի մարդն էիր դուն, ստեղծեցիր տարերքի թատրոնը, տարերայնօրէն կերտեցիր կերպարներ, որոնք ընդհանրապէս զարտուղի՝ մտապէս զարնուած կամ հոգեպէս խախտած տիպարներ էին, որոնց հոգեկան աշխարհին ու տագնապները բնազդաբար« կ'ապրէիր թէ՛ իբրեւ բեմադրիչ, եւ թէ մանաւա՛նդ իբրեւ դերասան: Ի զուր չէ, որ Պետիկը «անասունի բնազդ ունիս», կ'ըսէր քեզի, եւ դուն ճի՛շդ կը հասկնայիր զինք...:

(Ձ-Ա) Մովսէս Հերկելեան, Սօս Սարգսեան, Վարուժան Խտըշեան.
Երկրորդ նկար՝ Վարուժան Խտըշեան, Ալպերթ Կոստանեան, Մովսէս Հերկելեան

Սիրելի՛ Վարուժ, մենք բոլորս ալ գիտէինք, որ մինչեւ վերջ չկրցար համակերպիլ ոտքիդ կորուստին հետ: Տառապեցար ու տանջահար եղար յատկապէս վերջին տարիներուդ, երբ գամուած մնացիր անկողնին: Սակայն խոստովանիր, որ բախտաւոր եղար Անժելայով: Այս պահապան հրեշտակը, որ գիտցաւ հաւատարիմ մնալ սիրոյ խոստումին, գիտցաւ արժեւորել տաղանդդ ու արուեստդ, գիտցաւ գնահատել անձդ եւ նոյնի՛սկ զարտուղի բնաւորութիւնդ. ամենայն համբերութեամբ տոկաց ու տարաւ ամէն ինչ, բարի պարիկի նման կողքիդ մնաց եւ խնամեց քեզ մինչեւ վերջին շունչ, նոյնի՛սկ

պատրաստ՝ զոհելու իր ասպարէզն ու արուեստը։ Հակառակ անոր որ Անժելան հրաշալի դաշնակահար էր, ան աւելի ուժ տուաւ քու թատերական արուեստիդ, մնաց կողքիդ, ո՛չ միայն իբրեւ կողակից, այլեւ իբրև նաեւ գործընկեր ու սրտակից։

Դուն՝ իբրեւ թատերական արուեստի ռահվիրայ, կը մնաս հայ թատրոնի պատմութեան մէջ, քու արժանաւոր պատուանդանին վրայ։ Ես ո՛չ միայն հպարտ եմ քեզմով, քու արուեստովդ, այլ նաեւ շնորհակալ՝ քեզմէ, անոր համար, որ թատրոնի հմայքն ու էութիւնը սկսած եմ ճանչնալ քու բեմադրութիւններէդ՝ Պուրճ Համուտի «Յ. Տէր Մելքոնեան»ի բեմէն։